

*Колесніченко О.С., доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного
супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України
науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії
України Національної академії Національної гвардії України*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТІЙКОСТІ ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМАТИЧНОСТІ БОЙОВОГО ДОСВІДУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ УЧАСНИКА БОЙОВИХ ДІЙ

Участь у бойових діях – це особлива соціальна ситуація розвитку військовослужбовця, яка вимагає формування такого новоутворення у структурі їх здатностей, як стійкість до психологічної травматичності бойового досвіду. Сама психотравматичність бойового досвіду є багатоаспектною і включає як загальну оцінку несприятливості ситуації, так і конкретні обставини бою, що створюють реальну небезпеку життю, і несприятливі соціальні умови [4]. І хоча подія травми залишається безумовною вихідною точкою розвитку бойової психологічної травматизації, несприятлива соціальна ситуація є підставою для формування «порочного кола» за аналогом депресії, що не дозволяє вийти із ситуації переживання травми.

Отримані попередні дані [1-3] дозволяють говорити про два складники стійкості до психологічної травматизації бойовим досвідом – актуальну і базисну. Актуальна стійкість до психологічної травматизації бойовим досвідом забезпечується засобами актуальної роботи: копінгами, вольовою саморегуляцією, самовладнанням тощо. Базисна стійкість співвідноситься з інтелектуальними, емоційними, вольовими базисними особливостями особистості у їх основі лежать цінності, інтелект, темперамент. Базисна стійкість до психологічної травматизації бойовим досвідом задає рамки для реалізації актуальної стійкості до психологічної травматизації бойовим досвідом. Особливості соціалізації (у випадку вторинної професійної соціалізації військовослужбовця НГУ, професіоналізації) визначають, у якій частині цих рамок набуватимуть характеристики актуальної стійкості до

психологічної травматизації і відповідно формуються низхідний чи висхідний тип бойової психологічної травматизації особистості.

Вторинна соціалізація військовослужбовців НГУ передбачає опанування професійних норм, знань, умінь, навичок, завдяки яким військовослужбовець набуває потенційної здатності виконувати бойові завдання. Ідентифікація з професійною групою формує впевненість у собі, своїх знаннях, уміннях, навичках, у своїх товаришах. Прийняття військовослужбовця професійною групою (товаришами по службі) є умовою передачі професійного досвіду й отримання ним допомоги. Переведення зовнішніх впливів соціальної групи в інструментарій власного самокерування становить процес формування самоствавлення. Самооцінка – це оцінка відповідності цінностям своєї соціальної, референтної групи.

Результуючою поточного процесу соціалізації є формування такого складника самоствавлення, як самоповага – оцінка відповідності власних знань, умінь, навичок соціальній ситуації розвитку. Історія минулих етапів соціалізації (змін соціальних ситуацій розвитку) формує аутосимпатію. Завдяки цьому механізму формування аутосимпатії у людини формується уявлення про власну самототожність.

Таким чином, за адекватної професійної соціалізації військовослужбовця збільшення психологічної травматичності досвіду збільшує ідентифікацію з професійною групою (з формами роботи та місією) – формує індивідуальну стійкість до психотравматизації бойовим досвідом через використання групового професійного досвіду й допомоги. У разі недостатньої професійної соціалізації збільшення психологічної травматичності бойового досвіду призводить до актуалізації досвіду минулих самореалізацій і спроб застосувати його в поточній ситуації. Звідси важлива умова стійкості до психологічної травматизації бойовим досвідом мобілізованих – відсутність нерозв'язаних травмуючих ситуацій у минулому, невротичності. Ця друга лінія – формування індивідуальної стійкості до психологічної травматизації бойовим досвідом через пристосування власного попереднього досвіду до поточної ситуації – попервах доволі часто менш ефективна, ніж перша. І хоча ця друга лінія у більшості випадків витратніша

(потрібно більше спроб для визначення адекватного способу дій), вона не виключає досягнення позитивного результату.

Формування стійкості до психологічної травматичності досвіду (як і інші здатності) має свої етапи: від формального засвоєння норм взаємодії, способів дії, до перевірки їх практикою на істинність і до формування майстерності (ці етапи добре проілюстрували розглянуті вище типи, виділені за рівнем психологічної травматичності бойового досвіду). Сама можливість створення цієї моделі доводить, що в більшості військовослужбовців збільшення психологічної травматичності бойового досвіду відбувається шляхом його накопичення, і в них є можливість пристосуватися до негативних змін.

У разі «дефектів» цих двох ліній формування стійкості до психологічної травматичності бойового досвіду можуть виникати такі явища, що ускладнюють перероблення негативного досвіду (роботу з травмою): низька проникливість групи для представника іншої групи (нездатність взаємодіяти з психологом – не членом колективу, нездатність розширення свого соціального оточення як способу відновлення мотивації, системи стосунків тощо); ускладнене передання рапорту, відповідальності за власне життя в руки самого військовослужбовця; низька проникливість для чужого досвіду (сприйняття свого досвіду як надцінного); високий індивідуалізм (сприйняття свого досвіду як унікального, прагнення підтвердити свій статус); звуження меж самореалізації (складність сформувати опору у сфері особистості, якої не торкнулася травма); психологічне виснаження (тимчасова несприйнятливність складної роботи, яка потребує інтелектуальних дій, уваги, волі тощо); схильність до прямих реакцій, знижений контроль емоційних проявів); відхід на більш ранні етапи розвитку; втрата самототожності; повернення у свідомості до події травми як прагнення підібрати з індивідуального досвіду адекватний спосіб дій в бою (якщо вона сприймається як незавершена) за відсутності доступу до групового досвіду дій і негативних зовнішніх оцінках вчинку (чи очікування негативних оцінок від оточення); негативні оцінки оточення (за низького прийняття військовослужбовця колективом) не тільки неадекватного способу дій, а й особистості військовослужбовця в цілому руйнують ресурс

стійкості, які надає аутосимпатія (руйнують уявлення про самототожність).

Список використаних джерел:

1. Колесніченко О. С. (2019). Структура стійкості до бойової психологічної травматизації у військовослужбовців з різним рівнем травматичності бойового досвіду. *«Теорія і практика сучасної психології»*, 1(2). С. 177–184.
2. Колесніченко О. С. (2019). Факторна структура стійкості до бойової психологічної травматизації у правоохоронців стійкого типу з різним рівнем травматичності бойового досвіду. *Психологічний часопис*, 1. С. 47–61.
3. Колесніченко О.С. (2019). Типи психологічної травматизації при різних рівнях психотравматичності бойового досвіду військовослужбовців Національної гвардії України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*, 1. С. 290–295.
4. Колесніченко О. С. (2018). Засади бойової психологічної травматизації військовослужбовців Національної гвардії України. Харків : ФОП Бровін О.В. 488 с.